
KULTURA

ARRANEGITIK ARRANONDORA

Eusebio Erkiaga (1912-1993) gomuta nabian

Bazan behin mutikotxo bat, hamasei-hamazazpi urte ingurukoa, Lekeitioko herrian uda emoten hasi zana. 1.970. urte ingurua etorren eta Euskal Herriko urak pilpilean egozan. Burgosko epaiketa zala eta, haize burrunbadak, euskaldunen bizitzak harrotu ezeze, asaldatu be egiten zituen. Aldikada horretan heldu zan gure gaztetxoa Lekeitiora, sasoi haretako Lekeitio euskaldunera eta kaletik hankak luzatu baizen laster, euskeraren oihartzunek harriduraz beteriko oinezko gazte honen belarriak astindu zituen. Izan be, Lekeitio oraindino herri euskalduna zan, sustraibako baino, nortasun beteko herri euskalduna.

Bilbotik etorrita, gure gizongaiak euskera etxetik ezagutu arren, aspalditik uharrak eta — zergatik ez — zabarkeriak be erdi janda eutsan berbeta mota hau. Etxekoek, euskaldunok baita bere eta aspalditik Lekeitiotik ibilitakoak izanik, lekeitiarrentzako bidea zabaldu eutsoen. Rufo Atxurra izan zan gidari eta honen arrimu paregabea, peskiza handirik bage, laster jakin eban heldubaga harek berak horrenbeste urresten eban Txomin Agirrereren «Kresala»k baeukala hantxe, Lekeition bertan, urrineko seniderik, hain zuzen be, Eusebio Erkiagaren «Arranegi».

Nor, oster, Eusebio Erkiaga? Zelangoa, alabaino, «Arranegi» hori? Galdera metatzen jakozan bilbotar heldu barriari. Erantzun hoberik ez eta, iturrietara jo behar. Haitzari ura dariola diño kantu zaharrak eta izan be, hatxa baino sendoago zan Eusebio Erkiagaren literaturtasunari alderdi guztietatik erion euskal usaina. Liburua eskuratzeko ailaginakoak egin eta gero, berehala hartu eban eskuartean Erkiagaren «Arranegi» Itxaropena argitaldariak argitara ekarria. Eskuraketa gozotsua ha, Bilbo zaharreko «Verdes» liburudendan, galhaheturiko erderazko liburu uhaleen aldamenean, euskaraz idatzitako bazter txokoan mila bider ibili ondorengo jabetza lortzea.

Jabetu eta gero, baserririk bageko etxaguntza haren ugazaba izanik, negu luzearen gau asperretan, Mari Bekanekoak hartu arte, hortxe ebilen gure irakurlari eretirik ereti, euskeraz nekez baina borondatez trinkoz, ele idatziari ekin eta ekin.

*Lekeitioko Euzko Batzokiko antzerki taldea (1933) «Erri oiturak».
Goiko lerroan, eskumatik hasita bostgarrena: Eusebio Erkiaga.*

Orrialdeak, bala-bala baino, ezari-ezarian atzamartuten zituan, behin eta barriro hitzen jarioa dastatuz. Lantzean behin, berba gozagarri baizen ohargarriren bat. Halako baten, esamolde dotorearen bat, euskal seme barru-barrutik adierazten ebana. Berba, hitza, autua, letra egina, paperatua. Eta euskeraz. Non gehiago?

Gaztaroaren geinak ez ete dira ba iraunkorrenak? Honela gertatu jakon, gertatu be, bilbotarrari. Lekeition bazan «Arranegi» eta bistakoa zanez, ez eukan «Arranondo» ren enbidiarik. Agimea ondarrutarraren burua finak baeban, berrogeitamar urte geroxeago, haren parekoa, zordun jakona baina ez, ezelan bere, morroi hutsa.

« Arranegi » eukan ezizentzat Lekeitiok Erkiagaren testu errenkadan, hango auzarik « lekeitiarrena » uri osoaren adierazletzat hartuta. Agirrerren Arranondotik Erkiagaren Arranegira, horra hor gure mutiltxoak egin eban jausia. Bion arteko osina, zelan ez, euskeraren bidez zubi eginda, biotan gozatu ahal izateko bi euskal maisuon abilezia.

Batean, ekialderantza, Arranondoren klasikotasuna eta gizonen esku hutsak arraunetan; bestean, mendebalago, itsastarren eta lehortarren arteko gorabeherak. Biotan herria, Euskal herri itsastar eta marinela funtsean eta oinarria, azken baten, herri izakera oso bat errealitate eta giro desbardinetan gorpuztua.

Arranondo/Arranegi, itsas adarreko euskal kulturaren bikoiztasunik bikoitzena, euskera kresaldunaren ispilu beteak, Lea-Artibaik euskal gaietan dauan indarraren erakusle preziatuak. Paisaia: itsaso zabala eta euskal herri itsastarra; lanabesa: euskera; langileak: euskal idazleak: Agirre/ Azkue, Erkiaga/Zubikarai. Euskera bera, bizkaieraz usainduta, bere nondik norakoaren

zatirik garrantzitsuenetariko baten bila.

Zer ikusi, ha ikasi, dino euskal senak. Non bazka baeukan
arranegitarrak Arranondon. Izpirituaren men eta lumaren zor.
Musak nora, idazkera hara.

Hona hemen, besterik bage, eredu batzuk:

Herriak zelakoak:

« Arranondo »

*«Errekarte ta mendi egal zoko katean dindilizka
dagoan erri koskor bat da gure Arranondo. Uretan
daukaz oñak; aldatz andiak iri edo kalietan; kale
batetik bestera, zearretarako arri malla pendiz urteakaz
leunduak; etxeak bata bestien gañean, atzeko aldea
lurpean sarturik eta aurrekoen tellatutik aurpegia
erakusten; iñok usteko ezleukean aña gizadi etxe
bakotxean, berrogetamarretik gora beti, umeak geienak;*

Lekeitioko antzerkia: «Neskazar» (1934). Goiko lerroan, eskumatik hasita
laugarrena: Eusebio Erkiaga

eta leio zulo danetan atorrak eta gonak, alkondarak eta prakak, itxas gizonen jaka urdiñak eta oeko zapi zuriak esegita.»

Tx. Agirre. «Kresala»

« Arranegi »:

«Iru mendiskaren magalean eta uraren ezpaiñetan etzunda, txairo, lirain eta beti txeratu egoan, - enē txoko atsegiña. Lurraren ezetasunez inguratua: artotza, zelai, zugazti eta basoak. Bestetik, ondartzar garbi edatsuak, urrezko izaraz apainduak. Eta azkenez, itsasoaren esi aundia, bits eta apar zuriez jantzia beti bere. Eta goian, erregin buruntza iduri, ortzi edo zerualdeko uztai zorabiozkarriz ornidua.»

E. Erkiaga. «Arranegi»

Herriak zelakoak, norbanakoak halakoak bere; esan daiteke aurrekoa birrabiatur. Norbanako horreen siniskerak, bizimodu, ohiturak eta abarrekoak egiten ditue herriak.

Sinismenetan biok sendo Eliz-kontuetan, biok aitagarri:

« Arranondo »:

«Ederra da Arranondoko elizea. Kanpotik begiratu ezkerro, edozeñek daki godotarren egikerarik onenetakoa dala; barrutik zer egikeratakoa dan ezin ondo igarri leikeo. Txurrigeraren egunetako bost edo sei elizmai edo altara daukaz, zabalak eta galantak, nagusiaren eskumalдитik Done Pedrorena, ezkerretik josirik dagoan Jesusena.»

Tx. Agirre, «Kresala»

«Arranegi»

«Ta ondoren, elizara ziran. Uriko Izarraren etxe eder, erriko sinismendunen gaztelu sendo, uriko betiko Jaunaren jauregi

bikaiña! Amabi aldare dituan eleiza arro, zoragarria. Bizkai osoan, gotiko eran oberik ezagutzen ez dauana. Erakusmeneko Basilika ori, ingelesak egiña dala da esatea, Baionako katedralaren antzekoa baita, aek egiña. Lenengo eleiza zaarra 730 gn. urtean edo, egin ei eben. Gero 1289 gn. iru obispuk donetsia. Ta 1288gn. urtean aunditu ta barriztaurik, 1512gn. amaitua. Andra Mariaren irudi baltzerana, bizkaitar irudietarik iru zaarrenen artekoa. Itsasoko ondartzan VIII gn. mendean elorri batean agertutakoa. Aintziñatiko, zaar edo antiguako izen ori 1502 urtean ipiña ei da, aldare nagusi barrian beste Andra Mariaren bat egin ebenean.

Erdimendeko bidaztiak, Kompostela, Erroma ta Hyerosolymerako erromesetan, bideko geldiuone bearrezkotzat etsi oi eben, Irudi Zaar onen oiñetan atsenegitea. Irudia, 0,40 metro garaia da; motza da izan, lan apainga, santugin lenengotarrak oi eben lakoa.»

E. Erkiaga. «Arranegi».

Ohitura eta ekanduetan bere, tinko eta eraginkor.

« Arranondo»:

«Alderdi guztietako sagardantegi ta ardantegiak, danak izaten dira bardin samarrak, itxas errietan beintzat. Sagardantegia bada, kale arian bertan edo arri malla bat igonda idoroten dan kortea edo tresna zarrak gordeteko gelatxu bat, beian lurra, goian amarauna ta egur biren gañean upel batzuk erreskadan dituala: sagardaoa ona izan dedilla ta non jarririk egon ezarren ezta izaten ardurarik. Ardantegia bada, mai luze luze bat, maia beste luze diran aulki bi alboetan, zaragi bat edo bi bazter baten da lurrezko pitxar morko ta leiarrezko edanontzi batzuk, ormearen kontra josita dagoan araze zar batean. Ezta geiago bear izaten».

Tx. Agirre. «Kresala»

« Arranegi»:

«Ogei lagunik etzegoan ardanegi edo txalupetxe artan, baiña beste ainbeste ta geiago bere, ba egozala esan zeintekean, an barruan sumatzen zan berbots eta zurrumurruagaz.

Illuntzea zan, eta arratseko une ori izan bere, egoki ta artarakoena da, lan aldia utzi ondoren, eguneko gorabera, albista, izpar ta esamesak alkarri agertu ta adierazoteko, eta esanok geituaz eta aldatuaz lenengo antzik bage utzi ta gorputz barriez taiuturik adiskideei iruntsi-erazoteko.

Keia an barruan bere ba ebillen ibilli; ez ostera suteko kerik, tabako orriak erreaz zabaltzen ebena baiño.»

E. Erkiaga. «Arranegi».

Baeukan, beraz, gure kaletarrak hurrengo udaldirako Lekeition zerikasía eta zeresana. « Arranegi » zelakoa be baekina, nahiz eta,

Telleriako «Ur-ontzian», Illuntzar mendian (1934). Beheko lerroan, eskumatik hasita: Eusebio Erkiaga, Rufo Atxurra.

haren sortzailea ondino ezagutu ez.

Pentsamentu horregaz abiatu zan gure gaztetxo, ikasturte haretako Unibertsitateko lanak amaituta, Lekeitiorantza, udaldiaren lehen egunetan. San Pedro eguneko ohizko kaxarranka eta kilinkalaz solasteko eta, baita be, gerotxuan, gabeko lehen izarrek euren jantzia jarri baizen laster, Talako dantzaldi gozoan partaide izateko asmoagaz. San Pedro eguna zan, Lekeition egoan eta udaldia hastera joan ...

II

« Bat bitan banatzen da » ei dino, esan be, zaharreko esakera txinatar batek. Horrelakoren bat gertatu jakon gure gaztetxo dalako honi be, Eusebio Erkiaga ezagutu eban egunean.

Meza nagusi osteko abagunea zan. Rufo Atxurra bitartekari zala, etxean hainbat bider entzundako Erkiagaren izen ia mitikoha (« *euskeraz idazten eban eta* ») gorpuzturik ikustean, gaztetxoaren irudimenean haregazko eukan ikuspegitik tarterik nimiñoena be ez zala aldentzen nabaritu eban. Itxaroten eban lakoxea topatu eban haren figura. Argal, fin, betaurrekodun, esku leun baizen hatzamar urduriak. Ahora ahala, euskal literatura borborka eriola, ohartu eban gazteak.

Ordu luze bi joan ziran Eusebio eta gure gaztearen arteko jardunean. Plazako kioskoa aldamenean eukela, hango zuhaitzen gerizpera jarrita, orduko euskal literaturari emon eutsoen alkarrerasko errepasso gozoa. Sasoi haretako kezkek — egunekoak bere bai, neurri handi baten — azalderatu ziran bion artean, berbalari nagusiaren jakintza gisa eta mutikotxoaren ikasmenerako. Euskera batua, euskalkiak, Axularzalekeria, autore klasikoak, lehiaketak ... aurkibide luzea izan zan ha baten ikas-egarrirako eta bestearen gogorako.

Denbora nagusi, alanbere, eguzkia gori-gorian egoala, arratsaldeko ordubata eta erdietan, Eusebio eta gazteak ibilaldi txikitxo bat egin eben abadeen moilatik. Oinezko bien artean joan autua, eta orduntxe atara eban garunaren kolkotik lekeitiarrak On Juanen gomuta. On Juan? nor ete? galdetu eutson gaztetxoak, jakinminez jota. Erkiagatarrak azaldu eutson gaia. On Juan deitura ebana Juan Eguzkitza abade euskaltzalea izan zan, berrogei urte luzetan Lekeition bizi izana eta euskalgintza lanetan irakasle ohargarria, heriotzeak, gerlaren eraginez lagunduta, 1.937. urtean bere magalera eroan arte.

Jarraitu eben kontua eta agurtzerakoan, lekeitiarrak gaztetxoaren eskuetan jarri eban testutxo bat, olerkitxo bat, hain zuzen be, Eusebiok urte horretan bertan, eta aspaldiko ohiturari eutsiz, bere herriari opatzen eutsana eta urtez urte Lekeitioko jai egitarauaren sarrera-olerkia eta ataria izaten zana. Aldarte eta aldi desberdinetako olerkiak ditugu hor, beti be, Lekeitioaren ingurukoak. Sorlekuaz idazterakoan lumaren hegada, gorantza.

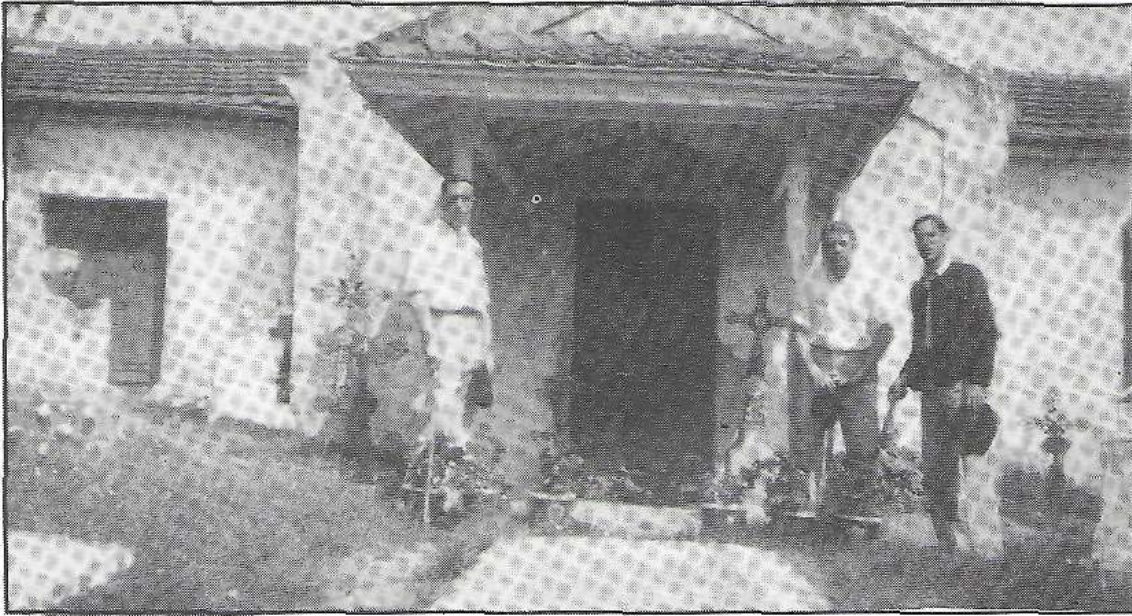
*Udazkeneko egun uretsu batean
heldu nintzan mundura itsas ezpainean,
Kantauri aroaren begi politean
sortu ta bazia naiz pake eder betean.*

Eusebio Erkiaga, «Arbasoen Herri». 1954

Urteak joan-etorrian ibili dira anartean. Gazteak, Eguskitzaren «Gizarte-auzia» liburua topatu eban, ustekabean, bere senideen etxeko ganbara zahar baten, gerla garaitik ahaztuta, azalik gabe baina orrialdez osorik. Ekin deutsa irakurtzeari. Gehiago jakingurean jabilku gure ezaguna eta Eusebioren atean ostera be joka. Honek, eskuzabal, bere lanaren dohaia: «*Eguskitza Meabe, Juan Bautista (1875-1939) bere bizitza eta lanak*».

Berbak lekuko, «Gizarte-auzia»ren irakurketan sartu da buru-belarri ikasnahikaria, aldi berean Eusebioren ahalegina lantzen

Sukarrietan, Sabino Aranaren hilobian (1934). Eskumatik hasita: Eusebio Erkiaga, Anton Ertze, Rufo Atxurra.

dauala. Azkenean bere begi ninietan hitz ohargarri honeek gelditzen jakoz, lekeitiarrak lemoarrari zuzenduak:

«Prosa ariña ta erreza da orkoa, gero eta errikoiago; esaldi labur samarrak eta erdaltizak be, iñoz baiño ugariago. Orrelakoxea izan zeitekean arrezkero aren idaztemodua, jazo zana izan ez balitz. Gerrateak euskal-literaturan egin euskun urratualdi negargarria, besteak beste»

Erkiaga. «Euskera» 1975

Une horretan ulertzen dau ikasbarriak Eusebio, errepikaturiko lelo zenbaitzu. Aldarte eta taiu bereziak. Erkiagak, gero be berezi eta berarizko aitorpena egingo deutsa Egüzkizari, Lekeitioko kultur aste baten, Franco hil hurren egoala, herri itsastarrean lan egin eben euskal idazleez mintzatzerakoan.

Berbaldi horretan bertan, Erkiagak herria erakutsiko deutsa gazteari, ez idazle multo eta obra abar soil baten antzera, giro baten fruitu eta kanporatze gisa baino.

Berbaldi berberaz baliatu zan, bere betiko ideiak beste behin be jirabiran jartzeko, entzule lekeitiar eta ez lekeitiarren gogoetarako: euskera, orokorrean eta batez be Lekeitioko euskerak erakusten zituen gazi-gozaok (besteak beste, kasurako, lanbidez aldaketez, Arranegitarren lehorreratzen linguistikoa) herriaren euskalgintzagaz lotzeko. Bata besteagaz, gustiz estekaturik, kate apurtezinaren bi lokarrien modura.

Aspalditik etorkon, edozelan be, kezka hori, euskerarena. Euskera landu eta zabaldu, horixe da Eusebioren minzorra.

Egoera gaitzean ikusten dau euskera:

«Orain, nire ustez, eztira euskaraz komunzki mintzatzen, erdara ongi ezta kitenak baizik. Baserritarrak berak erdaraz ari dira. Naparroan, Bizkaian eta Gipuzkoan bertan, hiri nagusittoetan euskara hil burran da. Hirixkaetan eta herio minak io du. Gure artean arrantzaleak bait ditugu iende eziakinena, hauk dira oraindano euskaraz mintzatzen direnak».

Erkiagarre. «Gernika» 1952

Konponbideak be, ez beti ondo norabidetuak:

«Bainan, Jaingoikoarren, aski dugu etimologiari buruzko erdal-lanik! Espezialistak, teknikaren zorrozkeriaz eta lankailuen laguntasunaz ari diren artean, bada, eria, osasun osoaren behar den eria - ¡ euskara gaisoa! - osatzen abal ezpaita.

Unerik larrienen dugu gure mintzaira, euskaldunok, eta ezta aski ahalegin teori rizkoetan aritzea. Erabiltzeke, eztugu euskara aintzen abal, eta gauk landu ezik, bertzek egingo eztu».

Erkiagarre. «Gernika» 1953

Euskera haize barriagoetara hedatzeko zereginetan, Eguzkitza dauko Erkiagak lehenetarikoen artean. Aipaturikotik urte batzuk geroxeago, gure gazteak, Eguzkitzaren lana barriro argitaratzea lortu dau, eta Eusebio, haren kontrako zirtolari, edizio barri honen aurrean lehenengo izapideak berresten ditu:

«Barriro be, esan beharra da. Lemoarra batez be, hizlaria izan zala eta haren etorria berbaldian edota idazterakoen trenbide berberekoa izan obi zala. Esale ona, argiro ta jasean amaitu obi eban azaldu beharrekoa. Euskal hitzurren jatorrean; ardatzean ez egoan hondarrik, koipea baino.»

«Gizarte-auzia» barriro «Karmel» 1991.

III

Bat hiruten be zabaltzen da Eusebio Erkiagarengan, nobelagile eta azterlari ezeze, olerkaria be badala baieztatzeko. Hirurotatik, menturaz, bere gogokoen eta kuttunen.

Herrigile, esan dogu aurretiaz. Herriarengan sustraituta, esan dagigun luze baino lehen.

Jaioterriaz:

*«Baina, badaezpadaan... Agur Lekeitio!
euskeraren bitartez
goratu nahi izan zaitudan
nire jaioterri,
nire amesen zorabio,
Ene Lekeitio!
mundu haundiko aberri txiki.
Uberan nahi neuke nik
zeruko kaia atxiki.»*

*Agur... agur...
euskal itsaso, euskal lur»*

Eusebio Erkiaga. «Agur, Lekeitio!» Lekeitio, 1986.

Euskal Herriaz:

*«Zeren butsa du, bada, gure euskal Herriak?
Zeren buts gure begi eta belarriak?
Ai! ba-dakit zain lan beltz egin dun aldiak:
euskalduneri ostu mintzo bereiziak.
Mintzo ta gogo gabe eztugu lehena,
azal berdinkara ta... galdurik barrena.
Arbasoen herri aidurizko dena:
hala dut bihotzean minaren eztena!*

E. Erkiaga. «Arbasoen Herri». 1954

Euskal Literaturaz:

*«Kanta dezadan pozez gainezka
garai gogoangarria;
jaso, eredu izan zitzaigun
AXULAR gizon handia.
Guregan bedi haren itzala
batipat mintzo garbia,
haren arnasak zuzpeltu beza
gure Euskal-Herri guzia.»*

E. Erkiaga. «Axular handiari, ohore». 1956.

Baita be azterlanetan. Zer esan, besterik bage, Lekeitioko euskal idazleen inguruan egindako txostenei buruz? Nekez altxatuko leuke egungo lekeitiarren artean bebe burua, herri horretako seme euskaltzale jasekoak, aita Kandido Basabe jesuita hain zuzen be, Erkiagaren moduko herrikideek euren ahaleginak haizatzen ibili ez balira.

Miaketak miaketa, Eusebio Erkiaga « Olerti » aldizkarian Basaberi eskeinitakoa, eredu eta jakingarri. Nor hobea, bestalde be, haren obrak ikertzeko? Nor aproposagoa, haren zertzeladak azpimarratzeko? Luze, malgo, eroso eta bizkor ibili jaku lekeitiar jesuita, euskal letretako parajea. Benetako euskaldun izan zanaren seinale dudabakoa. Aburua berehala jatorko Eusebio Erkiagari, herrikide epaitzerakoan.

Lehenez, lekeitiarra izatearren zor deutsan irakurketa:

«Orain illabete batzuk, jazoera bakan batek eskuetara euskun aren liburuetarik txikarrena. Axe izan zan guretzat ustekabeko zera! Mundi traskil onetan, gure erruz edota besteren griñaz, ara ta ona sakabanaturik, euskaldun askori leenaren aria sarri askotan eten egin jaku. «Eleiz-liburutxua» guregandu ta, euskaltzale lez eta lekeitiar lez, zor andi bat

Lekeitioko lehenengo ikastolaren zabaldundea (1964). Eskumatik hasita: Augustin Zubikarai, Eusebio Erkiaga, Ramon karteruaren semea (sakristaua), F. Ocamica alkatea, Garaigordobil gotzaina, D. Juan Loizate abadea, Salas itsas agintaria eta guardia-zibileko tenientea.

idoro genduan guregan, eta bapatean asmo bat otu yakun: Aita Basabe zanaren gomuteari ta aren euskal-lanen nekearen saritzat, merezi izan dauanaren ordain apur au eskeintzea».

E. Erkiaga. «Aita Kandiko Basabe, S. J. euskal idazlea».

Olerti, 1962

Gerotxuago, idaztanceraz eta joskeraz dihardu, helburuetatik urrintzeke:

«Azterpen luzeetan jarduteke, ereti onetan, burutu dagiguzan iru zer oneek, Aita Basaberen lanaren erakusburutzat.

1) *Aren esanaldien estekatzea, eretza ta itzurrena, esanen lokarria ia betiro, esaleen aotik jasorikoa da; izkera bizia, errikoia.*

2) *Itzen aberastasuna ugari samarra, eta eurak erabilteko eukan sena ta eskua.*

3) *Beste izkuntzetatik egin zituan itzulpenetan ezarri eban egokitasuna».*

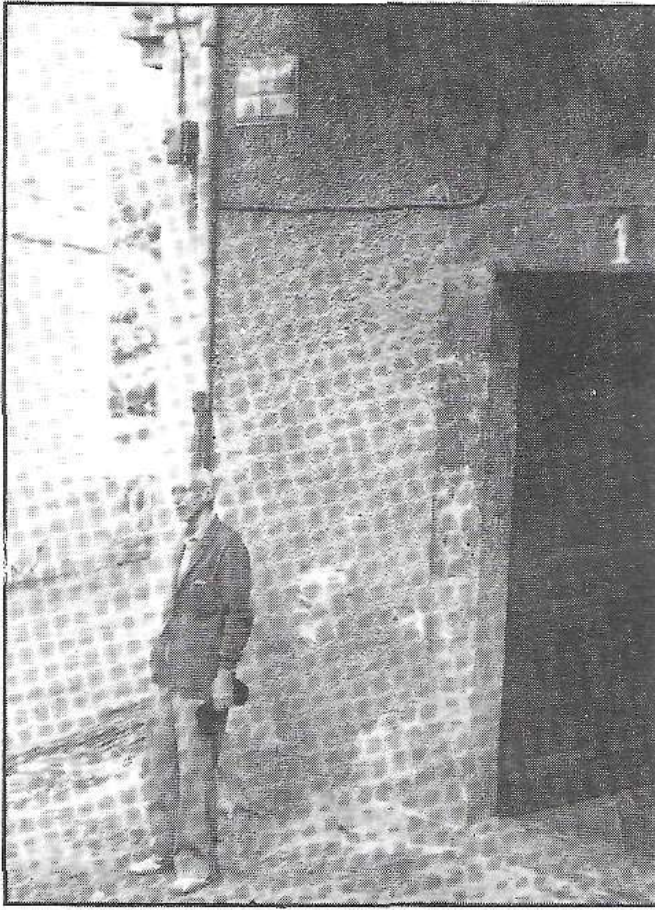
E. Erkiaga. «Aita Kandido Basabe, S.J. euskal idazlea»,

Olerti, 1962

Azkuetarrok be, goraiptuan gure Eusebiok. Biak lekeitiarrak, aita-seme ohoretsuak euskaldun zereginetan. Aita, Eusebio, olerkaria; semea, Resurrección, arlo askotan neurri eta asperbako euskal bultzagilea. «Erraldoi» izendatua, nonbait, euskal gauzetan.

Lehenari lana eskeini, 1973. urtean, Euskaltzaindiaren etxe barnetan. Bigarrena, bere ikutu pertsonalaz inguratu, gozo eta abegikor, hitzaldi gogoangarri baten: «Resurrección Maria de Azkue-z ene oroipenak, eta entzunak eta irakurriak», *Egan 1964.*

Luze joango litzakigu Eusebiok bere herrikideari egiten deutzan aipamena. Labur ibili behar, ostera, hemen. Tiantta batzuk, alabaino, ezin ixildu. «Bakarlanen zalea, biotz samurrekoa, emaillea zan, gogo onekoa eta baita be lekeitiozalea. Aldi berean

Eusebio Erkiaga bere etxeko atarian, Lekeitio, idazlearen izena daukan kale ertzean (1985).

be, gizon ederra, jatorra, ibiltauna, mediku-zalea ez, baina bai zuzentzaile eta araugilea...» Honela dirausku Erkiagak Azkue handi zenaren ezaugarria marrazterakoan.

«Mea culpa» bat eginez dabil Erkiaga lan horren atarian:

«Gure aldameneko, auzoko, ikusterrean ta entzuterrean genduenean, ez genion jaramon andiegirik egiten. Agian, hura zaharra zan; gu, gazteak. Orraitio, geroago ikusten ditugu haren lanak, liburuak; geroago aztamukatu haren nekeak; gerogarrenean neurtzen ta estimatzen haren garra ta jorana, haren mingots-aldiak, haren izerdia. Bizi luzeko eskeintza izan bait zan, harek Euskerea-z egin maite-eztai urraturik gabea».

E. Erkiaga. Egan, 1964

Gerogarrenean be, gaiaren mataza askatzen jarraitzen dau Erkiagak:

«Guk geuk, Azkue bi bereziko ditugu beti. Batetik, jakingaietan eta maisukuntzan ari dan gizona. Eta bestetik, artista-anima izanik, idazten edota musika sortzen jardun izan duen euskaldun jatorra. Lendabizikoa, buru-neurriz, gogoko zaigu. Bigarrena, ordea, eder-jarioz, goxo-erasoan, iturri gozagarri izango zaigu, aomenaren ezti.»

E. Erkiaga. Egan, 1964

Merezimenduzko autortza, orokorrean:

«Eder-letra kontuan moko fiñak diranek, haren lenbiziko lanetan izango dute, geienbat, elerti-ukitu hori. Halako bizitasun eta etorria; halako izatetiko jator-usain eta keru atsegiña.»

E. Erkiaga. Egan 1964

Gure Eusebio, ez da, horraitino, lekeitiarren aipamen zintzo eginagatik be, herri arteko bazterkerietan jabilkun horietarikoa. Bereari eutsi, horixe baietz, baina kantuaren antzera «eman da zabal zazu» ikurtzat hartuta, Euskal Herri osora zabaldua. Gazterik joanda Bilbora, euskal zereginetan hartzen dau parte. Guda zibileko garaiak dira eta Erkiagak ordurako olerki aipamen berezia lortu dau Lekeitioko Olerki egunean (1936).

Trumoi baltzak datoz ekialdetik. Bizkaia osoa sutan, Gipuzkoa, Araba eta Nafarroa izkiluen bestekaldean. Euskerak be gerrarako lanabesa. Euskaltzale askoren ametsa anai-arreben arteko iskanbilaren poderioz errealitate bihurtuta. Han EGU-NA, euskeraz osotasunean. Han euskerazko egunerokoa. Atzean, beste batzuen artean, hiru idazle gaste: Etxebarriko Jose Mari Arizmendiarieta, Lekeitioko Eusebio Erkiaga, Ondarroako Agustin Zubikarai. Lea-Artibai eskualde

euskaldunaren indarra eta eragina. Gero ... gudaren amaiera, galerak, euskal kazetaritza posible baten porrota, osotzen etorren euskerazko kultur mundu baten desegitea.

Urte luze, urte ilunak. Lan ixila, lan nekeza. Burujasoera txikia berrogeitamarretan. Berehalakoan Euskaltzaindian: urgazle (1.952) eta oso (1.963). Akademi barruko arazoetan lanorduak, kudeaketa zereginetan. Euskera eta euskerarenganako axola beti buru eta bihotzetan ...

Idazle be, zeresanik ez dago. Teatroz zein olerkiz euskalgaiaren kezka. Euskal jatorrizko kutsua begibistakoa,

Antzerkian:

«KORUA.- (Astiro) Dulun, dulun, dulun, dulun!

Gaizkiña bere ez zan urrun.

Dalan, dalan, dalan, dalan!

*(Azkar) Garagarza-ko mutilla
parte txarrekoak illa.*

Lamiñea ariñeketan

*(Astiro) Kanpaien atsekabetan
igeska, isil isilla?*

Dulun! Dalan!

Dulun! Dalan!

Dan!...

(Oiartzun luzea, apala)

[E. Erkiaga. «Kanpaien atsekabez», «Euskera» 1960]

zein hitz lauean: («Arranegi»: (1958), «Araibar zalduna»: (1962), «Batetik bestera»: (1962):

«Legeak sortutako zera, legepe ta legetsua izan bere-ta, laterriak ba ditu, jakiña, bereak eta bost. Aspaldian gogoan izaniko eguna, egun iguin ta gorrotogarria, eldu yaka Nikanor-

eri. *Esan deutsa esan, Ezekiel laguntzarrak, gorabeera zipotea*.

Eusebio Erkiaga. «Batetik bestera». 1962. 158-159. orr.

Gastetxoa, Unibertsitateko ikasketak amaitubarri, badoa kanporantza, Arranegin aurreko uda igaro dau etagero. Eusebiogaz, ohitura dauanez, bere autotxua euki dau. Biok bitartean, denpora nahasiak datozela ohartu dabe. Franco hil da. Denpora bestelakotsuen egarriz, euskal kultura gorantza ei dator. Gizartea be aurrera doa. Erkiagak dana dala, klasikotasunaren podereak emoten dauan trebeziaren jabe, bere horretan dirau: ideiak garbi, euskalduntasuna xede.

IV

Bost lautan azaltzeko aukera be emoten daulako Eusebio Erkiagak, historia honetako gaztetxoak askenekoak idatzi nahi ditu, gogoaren hustuketa hau esker onaren agerpena izan daiten.

Herritik urrutira joandako gizongai ha Arranegira bihurtu da. Kanpoaldean eginiko ikasketak bukatuta, Euskal herrian egingo dau lan: Arean bere, Arranondotarren herrira dator, Arranegiko ondora. Eusebiok, beti anaikor, Ondarroako euskal idazle baten ezagupidea emoten deutse. Hortxe dago Augustin Zubikarai.

Eusebiok, edozelan be, lanean dihardu. Laster datoz, aspaldiko etena apurtuz, *«Jaioko dira»* (1.984) eta « Txurio Txoria » (1.986) *«Irribarrea galtzen danean»* (1.987) be ahaztu barik. Berbiztu da haren luma euskal elaberrirako. Erkatu da, ostera be, horren mina euskal soroan. Herriak be, bere Lekeitiok, (1988) omendu egin dau. Berebat Eusko Jaurlaritza, Bizkaiko Foru Aldundiak eta Labayru Ikastegiak ez dira atzean

gelditu deduzko aipamenetan. Lorietan dogu gure Eusebio, lehen baizen apal alabaino.

Ereiten dauanak, berandu zein goiza, fruitua dakar. Euskal Herrian etorribarriak, artean, lanean dihardu eta bere lehen ahalegin dorpeetan jabilku. Liburutxo bat argitara emon eta Eusebio adixkideari bialtzen deutsa, iritzi eske. Horrek, adixkidetasunaren lainoek eguzkia nora dagoan ikusteko ahalmena galdu eragin baga, lehen obratxo horren argidunak markatu eta zuzendu autorearen poza eta ikasbiderako.

Aldiak aldi, euskera badator aurrera. Eusebiok jakin, badaki euskal hizkuntzak ezinbestekoa dauala eguneratzea.

Lekeitioko udalak Eusebio Erkiagari eginiko omenaldia (1988)

Eguneratze gotorra, latza, hainbat gizalditan zientzia arloetatik aldenduta ibili ostean. Lanean dabil. Lan ixilean, ostera. Euskal akademian euki ditu horrelakoak: ekonomia, burrutza, zuzenbidea. Eguneroko biarrean be horrelakoetan Banketxekeo hartuemonetan ahaleginak aihaginakoak izanik bere, Eusebiok

beste opari bat egin deutsa euskal kulturari. Ilun eta trakets samar izaten diran erderazko testu juridiko-administratiboen euskal ordaina emon dau, Bizkaiko Foru Aldundiaren aginduz Bizkaiko Batzar Nagusietako testuak euskeratu ditu. XIX. mendeko tradizio etenak, ehun urte geroago euki dau segida Erkiagaren jarduetan.

Espainiako erregeak bere, Eusenioren berbetan jabilko, euskera doi batez:

«Juan Carlos, Espainiako Errege.

Oraingo hau ikus eta aitu dagienei, jakin:

Gernika Doe-Herrian 1979 gnko. Apirilaren hogetazortzigarrenean Bizkaiko Batzar Nagusiak batzanduteko dirala, eta ekandu historikoaren eredura, 1979 gnkp. Urtarrilaren 26 gnko. Erreke Dekretu 124. bidez barriraztua, Erregeri dagokiola Mahaiburutza edo Errege ordezkariaren bitartez. Bizkaiko Batzar Nagusiak nire errege aldiari batzanduten diraneko lehenengo eretia hauxe izanik, eta heurretan neure lekukoa izatea gura, lehenengo ereti honetan Abaldun Nagusi izan daitekeana Errege Ordeskari izentautea erabagi dot, honek eite hori adierazos Batzarretan buru-egingo dau neure izenez Foru-arabera, aipaturiko dekretuak ezarria daukanenez. Horixe agintzen dot Madrilen, mila bederatzirehun eta hirurogeta hemeritzigarren urteko Apirilaren hogetabostgarrenean.

Sinatua eta zirrimarratua, Juan Carlos».

«Bizkaiko Batzar Nagusietako batzar-agiriak: 1979-1983».

Denporak aurrera doaz. Gazte ha, jada ezkondata Euskaltzaindiko urgazle egin dabe. Eusebiok, beti abegikor, hantxe dago, aldamenean, bere egotaldiarekin, aspaldiko

lagunei birrespena emoten.

Ekitaldi ostean, izendatu barriak etxera eraon dau Eusebio. Honek, gozokina, egoteko pixka batean. Laster, eskura bere azken liburutxo *«Gizonaren aldia»* (1.990), Jose Maria Arizmendiari abade ospetsuari zuzenduta. Azalean, adixkidearen opa Muinean, betiko oharkari paregabea. Agurtu dira. Laster, osterabe, Lekeition alkar ikusiko dabelakoan dabilz. Udan itsasaldean alkarrekin solas txikia izan eta gero, udazkenak lagun erkide baten omenaldia dakar. Augustin Zubikarai da omendua. Eusebio, langile eta prestu beti, arranondotarren eskaera onartu dau. Badatoz hitz lauko jario fina *«Augustin, ordu onean»* eta bide beretik be, bertsoak.

*«Baina jai hau ez dogu
diruzko zorrena,
eta bai esker onak
daukan agerpena.
Hori da zuzena!
Herria goratuten
izan da lehena,
Augustiñek merezi
guztien omena.»*

E. Erkiaga. «Augustin Zubikarairi omenaldia», «Karmel», 1992.

Anarten, Arranondotik bialdu deutsa Eusebiori mutiko izandako harek bere azken liburua. Hasieran isilgunea. Gero, otoz-otan, adixkide arranegitarraren erantzun zolia eta aldi berean estua:

«Arnasa estuak narabil larri, kalaran kalaran; une itogarri antzekoak sarri, itzelak. Agur».

Uda ez dau ekarriko -esan deutsoe arranondotarbarriari

Eusebioren lagunak. Beste behin be, udan Lekeition alkar ikusiko dabelakoan dago ha, Eusebiogaz telefonoz berba egin eta gero.

Handik laburrera, telefonoaren hotsaldiak bulegoaren goizlana hautsi egin dau. Barria zabaldu da. Eusebio joan jaku. Behinola, gela hotzetako baino berba jakintsuetako ikasle izanikoak hilbarriaren irakasbide zabala gogoratu dau. Maisua, -berari berbatxo honek atsegin handirik emon ez arren -eta adixkidea. Bat bitan banatzen da.

Burura be etorri jako Eusebio Erkiagak behin idatzi ebana, hain zuzen be, Azkue zanak Eguzkitzaren heriotzea ezagutzerakoan aldarrikaturikoa: «*Gizon aundi bat il da. Eguzkitza il da.*»

Buruak hori badinotsõ be, bihotzak nahiago dau, hobesten dau, Eusebiok berak hobetsiko leukeen modu berberean, gomuta eta oroitzapen nahian, olerki giroan barruratzea:

*«Jakintzak dakar askatasuna
jakituna dan herrian,
jakintza gizarteko ondorenak
tronua demokrazian.*

*Nere jardunen mordo handiez
aparteko irabazian,*

*«ekin degiogun nekerari;
atsedena... Parusian.»*

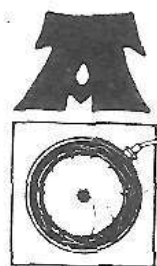
E. Erkiaga. «Gizonaren aldia». 1990

Andres Urrutia

Obarra: Rufo Atxurrari esker ona.

Karmel aldizkari honentzako zenbait material grafiko eta abar eskuratu deuskuen Rufo Atxurri Lekeitioko euskaltzaleari gure esker ona. Eusebio Erkiaga zanaren lagunmin honi zor deutsaguz amaigabeko jakinbideak Eusebio Erkiagaren inguruan. Geratu bedi honako hau horren lekukotzat.

*Andres Urrutia
Karmel aldizkari*

ESTUDIO
FOTOGRAFICO

ARGAZKARI

*Ezkontzak - Argazki gaiak saldu - Argazki-aldaketak
Lauki-ertz ipinketa - VIDEO - Plastifikatzeak
Fotokopiak (Txikitzeak)*

****

San Miguel kalean, 14

Urrut: 673 0509

48340 Amorebieta

Trañabarren, 13 Bloque 1-4

Urrut: 681 1009

48220 Matiena (Abadiano)

JUAN MANUEL SASUATEGI

AVISA: 444 3500 - Abonado 868